

מילוי פקודה במצב של חוסר אמון בפיקוד

מה מוטל על חייל לעשות, כשהוא איננו נותן אימון בפיקוד ובפקודה? מחד, קיומו של הצבא תלוי במשמעת המוחלטת של החיילים לבצע את הפקודות המוטלות עליהם. הצבא מורכב מחיילים בעלי עמדות מגוונות, וברמת הכשרה מקצועית וצבאית ברמות שונות, ולא יתכן שכל חייל או כל קבוצת חיילים יחליטו מתי הם סומכים על שיקול הדעת של שרשרת הפיקוד, על מקצועיותם ועל הבנתם מה הם יעדי המלחמה. מאידך, מה בכל זאת יכולים חיילים מקבלי פקודות לעשות, כשיש תחושה חזקה מאוד (כולל גם למפקדים ברמת מ"מ או מ"פ), שלמפקדים הבכירים "בשטח" (ברמת מג"ד או מח"ט) אין הכשרה מתאימה לנהל מלחמה, שהפקודות המתקבלות ממקום גבוה יותר אינן יעילות, שהן חסרות היגיון, לא מקצועיות, ולעיתים הן גם נועדו אולי לרצות את אומות העולם, או לשרת אינטרסים אחרים כמו "יתחושת ניצחון", אבל באמת לא יביאו לניצחון בקרב או במלחמה, כשהמחיר הוא קיפוח מיותר של חיי אדם?¹

ישנה סבירות רבה שתוך כדי הלחימה יהיה קושי גדול לחיילים להוכיח שאכן משהו לא תקין בהתנהלות, ותמיד תלווה אותם תחושה שמא יש דברים שבפיקוד העליון יודעים טוב יותר מהם, וחסרים להם נתונים. אך אף על פי כן, כשהפקודות מבולבלות, כשכל חייל פשוט רואה שמשהו לא הגיוני במה שנדרש ממנו לעשות מבחינה צבאית על פי מה שהוא למד והתאמן במשך השנים, כשריח חזק של מאבקי כוח ויוקרה בצמרת ההנהגה הם המכתיבים את הפקודות, אזי השאלה צפה ועולה בעוצמה חזקה יותר.

התחושות במהלך מלחמת 'בין המצרים' בקיץ תשס"ו, ובצורה ברורה בתחקירים ובמצאים שלאחריה, הצביעו על כך שהיה נתק גדול מדי בין הפיקוד הבכיר לבין החיילים שהיו מוכנים לבצע במסירות נפש רבה את המשימות שהוטלו עליהם. כל זה לעומת הבלבול, הסתירות וחוסר המקצועיות בניהולה של המלחמה ובהגדרת יעדיה. מה על חייל מהשורה לעשות כשאינו לו די אמון בפיקוד?²

נבהיר שאין אנו עוסקים בסוג של פקודות הנוגדות בעליל ובמוכח את מצוות התורה וההלכה, אלא בפקודות הקשורות בניהול מלחמה שהן בסמכות המערכת השלטונית, אלא שיש חשש לפגמים וכשלים בהתנהלותה, המביאים לפער באמון החיילים בפיקוד. התשתית ההלכתית

1. **הערת העורך (ע. א.):** שאלה זו נעשית קשה עוד יותר כאשר מדובר בפקודה לפעילות כזאת בשבת.
2. שאלות מסוג זה יכולות להעסיק גם אזרח החושב שחוקים מסוימים שחוקקו בכנסת, תקנות ששרים מתקנים במשרדים השונים והתנהלות של פקידים ברמות שונות אינם נכונים, מזיקים, לא יעילים ופוגעים בטובת המדינה ובשלומם ובבריאותם של האזרחים (למשל: בתחומי הבריאות, איכות הסביבה, תחבורה ועוד). העקרונות שצניב להלן דומים, אך דיוננו יתמקד במסגרת הצבאית, מאחר ומסגרת זו היא קיומית יותר למדינה ולאזרחיה. במקום אחר עסקנו בשאלה במה וכיצד יכול אזרח לפעול כנגד שלטון הפועל בניגוד לחוקי המדינה או ההלכה, בו בזמן שמאמרנו כאן עוסק בשאלה מה על חייל לעשות כשלדעתו ותחושתו משהו לא תקין ויעיל בהתנהלות המלחמה, אך לא בשל העובדה שהפיקוד עובר על החוק או על ההלכה. ראה מאמרי: "הפגנה ומחאה - גבולות הלכתיים", 'צהרי' כו, עמ' 9-18.

והמוסרית לאי ביצוע פקודה הנוגדת את התורה וההלכה מבוססת על כך שכל שרשרת הפיקוד מחויבת גם כן למצוות התורה והלכה, ואין בסמכותם לפעול ולצוות נגדה. השלטון האזרחי והפיקוד הצבאי צריכים אף הם לדעת את גבולות סמכותם, שאם לא כן אפשר להגיע בשם החוק והפקודה למצבים קיצוניים ביותר. מאמרנו זה עוסק במצב שבו מופעלת הסמכות הבסיסית של המערכת השלטונית והצבאית בתוך הגבולות שבהם מוטל עליה לפעול, ובהקשר זה לנהל ולהוביל מלחמה. אך מה קורה כשיש פגמים בהתנהלות?³

א. חובת המנהיגות והלוחמים - לשם שמים ובשלמות

ממנהיג העל של עם ישראל וממנהיגות בכללה נדרש שהתנהלותם תהיה לטובת העם ולהגשמת ייעודו, וללא שום נטייה ואינטרסים אחרים, ושעליהם לפעול במקצועיות מלאה, וכך ובעקבותיהם גם הלוחמים. הרמב"ם (ה' מלכים פרק ד) מפרט את סמכויות המלך בתחומי ביטחון, כלכלה, מסים ומעמד אישי, ומסיים (הלכה י):

ובכול יהיו מעשיו לשם שמים. ותהיה מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת, ולמלאות העולם צדק, ולשבור זרוע הרשעים ולהילחם מלחמות ה'.

מכל אדם נדרש שמעשיו יהיו לשם שמים (אבות ב, יב), אלא שממנהיג נדרש יותר. ניתוב הסמכויות הרבות המוקנות לו חייב להיות מתועל לכיוון אחד: לשם שמים, לטובת עם ישראל, למען העניין והמטרה הניצבת בפניו כעת, ולא למען שום אינטרס אחר. מעשיה החיוביים של מנהיגות לטובת עם ישראל, קידומו ובניינו בארצו על אדני התורה והאמונה הם קידוש שם שמים. מנהיגות ישרה ואמיתית שכל כולה לטובת הכלל, ללא שחיתות וללא כל פניות אחרות, היא הנהגה שתצליח גם למלא את העולם כולו ביושר ובצדק. יהיה לה הכוח והעוצמה השלטונית והמוסרית למגר את הפשיעה והעבריינות, את הפריצות והרוע, כלפי פנים בתוך עם ישראל, ואף כלפי חוץ במלחמה נגד אויבי עם ישראל, נגד ציר הרשע.

אם מנהיגות תפעל כך, היא תקרין זאת גם על התפקוד ואופי הלחימה של החיילים הנלחמים.

כך רואה הרמב"ם (ה' מלכים ז, טז) את המצע הרוחני שעל בסיסו יוצאים לקרב קצינים וחיילים:

ומאחר שייכנס בקשרי המלחמה: [א] יישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה ויידע שעל ייחוד השם הוא עושה מלחמה, [ב] וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד, [ג] ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונם מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה. [ד] וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, שנאמר: "אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם", ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו. ואם לא ניצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו, הרי זה כמי ששפך דמי הכול, שנאמר: "ולא ימס את לבב אחיו כלבבו", והרי מפורש בקבלה: "ארור עושה מלאכת ה' רמיה, וארור מונע חרבו מדם". [ה] וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעוהו רעה. [ו] ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עולם ויזכה לחיי העולם הבא, שנאמר: "כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן כי מלחמות ה' אדוני

3. בהתייחסות לפקודות הסותרות בעליל דין תורה והלכה עסקתי כבר בהרחבה במאמרי: "ציות לפקודות", 'צהר' כא, עמ' 9-20.

נלחם ורעה לא תימצא בך מימיך... והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' א-להיך"⁴. התודעה הנפשית האמונית של היוצאים לקרב היא שהמלחמה היא לא לשם כוחנות או השגת הישגים אישיים. היא נועדה לבער את הרשע והאכזריות מהארץ, ולמען חיזוק ישיבת ישראל בארץ. הרמב"ם גם מצביע על כך שעל הלוחם לפעול בצורה טובה ושלמה ובאופן מקצועי ביותר, ואף מזהיר מפני העונש שיגיע למי שלא יעשה כן, ומציין לפסוקים מירמיהו (מח, י). הפסוקים הללו נזכרו גם בחז"ל באשר למי שהתרשל בתפקידו מבחינה מקצועית, וגרם למפלה וכישלון צבאי. על הפסוק: "כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום" (מלכים א' יא, טז), מספרת הגמרא (בבא בתרא כא, א), שיואב דיווח לדוד שהוא הרג את הזכרים של עמלק, כנאמר: "תמחה את זכר עמלק" - הזכרים בלבד, ולא מחייתם הכוללת של העמלקים, שכך לימדו את יואב לקרוא את הפסוק. דוד קרא לרבו של יואב ואכן הסתבר שכך הוא לימד: זכרים, ולא זכרה של האומה העמלקית. דוד ביקש להעניש את המלמד ולהורגו, מאחר והתרשל בתפקידו ולימד את הפסוק בשיבוש, ובשל כך לא מילא יואב את המשימה כנדרש. לשאלת המלמד: מדוע העונש כל כך חמור? השיב דוד:

כתבי: "ארור עושה מלאכת ה' רמיה". אמר ליה: שבקיה להווא גברא דליקום בארור! (=הנח לאותו אדם שיהיה מקולל, אך לא להרגו). אמר ליה: כתיב: "וארור מונע חרבו מדם!" איכא דאמרי: קטליה, ואיכא דאמרי: לא קטליה.

דוד חיפש את שורש הכישלון במלחמה, וגילה אותו אצל רבו של יואב. סביר שעברו שנים רבות מאז שהרב לימד את השיבוש הזה, ובכל זאת דוד מטיל עליו את האחריות. אדם בעל תפקיד, ובמיוחד שחיי אחרים תלויים בו, ועוד יותר כשקיומו של עם ישראל תלוי בו, חייב לדעת את המוטל עליו מבחינה מקצועית, ואם הוא אינו מסוגל לעמוד בכך, שלא יקבל עליו את התפקיד, שיתפטר, או שעל הממונים עליו לפטרו⁵. כך הסביר המהרש"א (ח"א לב"ב שם) מדוע דוד החמיר עם המלמד:

יש לומר דבהא פשע, כיון דלא גמיר שפיר, לא היה לו לקבל על עצמו להיות מלמד דרדקי, ומקרי מלאכת ה' רמיה, שהרי הוא היה יודע בעצמו דלא הוה גמיר שפיר⁶.

כנראה שסוגיה זו היא מקורו של דברי הרמב"ם כאן, ולפיה מוטלת אחריות על כל מי שפועל לטובת עם ישראל ולהצלחתו בקרב, לפעול בצורה מקצועית ועניינית. עליו לקבל את ההכשרה המתאימה, לעבור את האימונים הנכונים ולפעול כראוי וכנדרש ביום פקודה. אם הוא בכל זאת המשיך בתפקידו, בידועו שהוא אינו מתאים, והכשיל אחרים, יתכן ויהיה חייב אף עונש מיתה, ובמיוחד כשהדבר פגע בקיומו של עם ישראל. כך מסביר הנצי"ב בביאורו לשאלות (שאלתא קמב ס"ק ט):

שלא נזהר הרב בדבר כזה השייך למלחמת ישראל, וכל הנוגע לסדרי מלחמה בכלל פיקוח נפש הוא, דמי יודע מה ילד יום... והגיע לחיוב מיתה, שהיה גורם מכשול לכלל ישראל.

4. הרדב"ז שם מעיר שבדברי הרמב"ם הללו: "קצתו ממדרש, וקצתו מדברי רבינו מן הכתובים". דברים דומים כותב המגדל עז שם.

5. כך אכן דינו של המלמד שהטעה. עיי רמב"ם הל' שכירות י, יז; שו"ע חו"מ שו, ח. **הערת המערכת:** בעניין זה עיי במאמרו של הרב עידו רכניץ בגיליון זה.

6. דברים דומים: הנצי"ב, שאלתא קמב, ס"ק ח-ט; עינים למשפט ב"ב שם ועוד. ועיי: הר"ש פרנקל, רזא דשבתאי, ב"ב שם, הפניות למקורות נוספים.

האחריות למען עם ישראל היא גדולה, והדברים הללו הם תיאור המבנה הנכון והרצוי של דרך התנהלות המנהיגות השלטונית והצבאית, שמחשבותיהם ומעשיהם הם לשם שמים בלבד, לטובת עם ישראל ויעדיו, ללא כל פנייה ונטייה אחרת, ביושר ובצדק, ובצורה המקצועית והטובה ביותר. כמוהם ינהגו ויעשו גם מקבלי הפקודות, הלוחמים שבשטח, המיישמים את המטרות הללו.

ב. סמכותה של המנהיגות

ניהול מלחמה הוא תפקיד המנהיגות השלטונית והצבאית, ואין אפשרות לשום גוף שיפוטי אחר לבקר את מעשיה והתנהלותה של המנהיגות השלטונית והצבאית במהלך המלחמה, אם אכן מופעל שיקול דעת נכון, אם לפיקוד יש הכשרה מקצועית ראויה וטובה ועוד. בית דין (הסנהדרין) מעורב בהחלטה לצאת למלחמת רשות (סנהדרין ב, א; כ, ב; רמב"ם ה' מלכים ה, א-ב), והראשונים דנים בשאלה עד כמה ובמה הם מעורבים: בקשת אישור למלחמה כשצפוי מראש שהסנהדרין יסכימו, גיבוי לגייס את העם, תפילה להצלחת המלחמה ולימוד הלכות מלחמה⁷. יעדיה של מלחמת רשות על פי הרמב"ם (ה' מלכים ה, א) הם: "כדי להרחיב גבול ישראל, ולהרבות בגדולתו ושמעו". לכשירחב גבול ישראל, ירבה גדולתו ושמעו של מלך ישראל, אך לא כאדם פרטי אלא כמנהיג עם ישראל. גדולת מלך ישראל היא גדולת עם ישראל: "שִׁלְבוֹ הוּא לֵב כָּל קֹהֵל יִשְׂרָאֵל" (שם ג, ו). המחיר בחיי אדם במלחמת רשות יכול להיות גבוה מאוד: "מלכותא דקטלא חד משייתא בעלמא לא מיענשא" (שבועות לה, ב). אם נהרגים שישית מהלוחמים, אין המלכות נענשת על כך, ובעלי התוסי' (ד"ה דקטלא) מסבירים שמדובר במלחמת רשות. הנצי"ב (מרומי שדה קידושין מג, ב; מגילה יד, ב) מחדד עוד את סמכותו של מלך להוציא למלחמת רשות: שהמלך מצווה על עבדיו שילכו למלחמה של רשות, והרי בלא ספק שמסכן כמה בני אדם והוא איסור גמור לכאורה, אבל מכל מקום יש למלך רשות על זה.

אף על פי שאין הכרח ואילוץ לצאת למלחמה רשות, ולוחמים רבים מסתכנים, בכל זאת מלך רשאי להוציא למלחמה שכזו. הסנהדרין שותפים בעניין, אך מעורבותם נמוכה ביותר, ואין הם יכולים לבקר את מהלכי המלחמה, סדר הכוחות, כשירותם ורמתם של המפקדים ועוד.

על מנת לצאת למלחמת מצוה המלך איננו צריך לשאול או להתייעץ בסנהדרין. אמנם, מסורת בחז"ל שדוד נמלך לעתים בסנהדרין בדברים הקשורים למלחמה⁸, אך עם זאת, המנהיגות השלטונית היא הקובעת את נוהלי המלחמה ומטרותיה נגד האויב במלחמה, ועליה לשקול את כל השיקולים ולקבל הכרעה מתי, כיצד ואיך לממש זאת, ואין גוף שלטוני שיפוטי אחר היכול להתערב בעניין. ההנחה היא שאכן שיקולי הדעת של המנהיגות, המקצועיות והגדרת מטרות הלחימה ברורות וידועות.

ג. אי אימון בפיקוד מול פגיעה באושיות הצבא

1. מקרה דוגמא: יחסי אוריה החתי ודוד המלך

יש להיזהר זהירות רבה מלימוד מהמסופר בפשוטי המקראות לכאן ולעכשיו. אף על פי כן

7. לסיכום שיטת הראשונים בעניין זה עיין בהלכה ברורה לסנהדרין טז, א. ראה עוד: גרשון גרמן, "סמכויותיו של המלך בתחום הגיוס והציאה למלחמה", מלך ישראל, עמ' 297-395.

8. עיי בראשית רבה עד, נב; רות רבה פ' ה; בבא קמא ס, ב. דוד לא זכה בתמיכת העם כשלא נמלך בסנהדרין באשר ליציאה למלחמת רשות בכיבוש סוריה. עיי: גיטין ח, א, על פי פרשנות הרמב"ן דברים יא, כד ותוסי' ב"ב צ, ב ד"ה כך.

"נבואה שהוצרכה לדורות נכתבה" (מגילה יד, א), ויש ללמוד ולשאוב מהכתוב בה, על פי דברי חז"ל והמפרשים, אם כי לא הלכה למעשה. ננסה ללמוד כיצד על חייל ומפקד לנהוג כשיש מקום לחשוד שבפקודות הבאות ממקום גבוה יותר מעורב שיקול זר. אוריה החתי, מגיבורי דוד (שמו"ב כג, לט), נקרא לשוב משדה הקרב, ומצווה ללכת לביתו. מטרת דוד היא: "שהיה מתכוון שישכב עם אשתו ויהא סבור שממנו היא מעוברת" (רש"י, רד"ק, מצודת דוד - שמו"ב יא, ו). לו אוריה היה שומע בקולו של דוד והולך לביתו לא היה קורה לו דבר. תוכניתו של דוד להסתיר את שקרה בינו לבין בת שבע היתה מתממשת, ובוזה היה תם העניין⁹. אך אוריה איננו שומע בקול דוד, ואיננו הולך לביתו. הוא נשאר במקום ועובר בכך על פקודת המלך (מלבי"ם שם ח). לשאלת דוד: "הלוא מדרך אתה בא מדוע לא ירדת אל ביתך?" (שם י, ה) השיב אוריה (שם יא):

הארון וישראל ויהודה יושבים בסוכות, ואדוני יואב ועבדי אדני על פני השדה חונים, ואני אבוא אל ביתי לאכל ולשתות ולשכב עם אשתי! חיך וחי נפשך אם אעשה את הדבר הזה! אוריה מסרב ללכת לביתו-לאשתו, מאחר ובכך הוא ייגרע מהמערך הלוחם, מאותם אלה שעניינם הוא בטובת הכלל, תוך ניתוק נפשי וממשי בשל הפקדת גט המלחמה אצל נשותיהם. על דברי אוריה, דרשו חז"ל (שבת נו, א):

מורד במלכות הוה, דאמר ליה: "ואדוני יואב ועבדי אדוני על פני השדה חונים".

הראשונים הסבירו את משמעותם של דברי אוריה "ואדוני יואב", וביארו מדוע הם נחשבים כמרידה. באמירה זו אוריה מצהיר שיואב הוא אדונו, וממנו הוא מקבל פקודות¹⁰. היה לו לומר: "ועבדך, אדוני דוד", ולהביע בכך שגם יואב כפוף למלך¹¹. יש שאינם רואים בכך מרידה, כי אוריה איננו מתכוון לראות ביואב תחליף לדוד, אלא הסירוב ללכת לביתו הוא המרידה¹². חידוד הגישות השונות מונח בשאלה אם המרידה היא רק כשבפועל חייל אינו ממלא אחר פקודה, או שהמרידה היא במשמעות הנימוקים שמשקנתם אולי יכולה להביא לידי סירוב לבצע פקודה באופן מעשי. הייתכן שאוריה חשד בדוד ששיקוליו לא ענייניים? האם הוא ידע את אשר אירע עם בת שבע, ולכן אמר את שאמר ולא רצה לילך לביתו? אין לנו תשובות ברורות לשאלה, וכן חז"ל והמפרשים לא עסקו בזה¹³. עם זאת פשוטי המקרא רומזים שאוריה חשד בדוד. דוד שאלו מדוע הוא אינו הולך לביתו, ואוריה השיב בהרחבה: "ואני אבוא אל ביתי לאכל ולשתות ולשכב עם אשתי!!". אוריה יכול היה להסתפק ולומר "ואני אבוא אל ביתי לאכול ולשתות", מבלי להוסיף את המילים: "ולשכב עם אשתי". האזכור הלא-צנוע הזה, כשדוד עצמו לא אמר זאת במפורש, יתכן מאוד שהוא מלמד שאוריה ידע מהדבר.

9. מדוע נהג דוד כפי שנהג עם בת שבע וכעת עם אוריה, עיי' עין איה שבת ה, נח-סה; הרב צבי ישראל טאו, לאמונת עתנו ח"ו עמ' קז-קמד.

10. רש"י שבת שם, וקידושין מג, א; חינוך מצוה תצו. פירוש זה דומה לאמור בירושלמי פאה א, א וביקרא רבה כו, ב בסיבת מותו של אבנר. ועיי' גם רש"י לשמואל ב ג, יב. ועיי' עוד בבראשית רבה עה, ה במסופר על ר' יהודה הנשיא ואנטונינוס.

11. תוסי' קידושין שם ד"ה מורד; ריטב"א שם.

12. תוסי' שבת שם ד"ה דאמר; קידושין שם ד"ה מורד.

13. הרב יעקב מדן (דוד ובת שבע, עמ' 45 הע' 78) מציין לחוקרים המשערים שאוריה ידע. הרב שבתאי וייס (משבצות זהב, שמואל ב, עמ' רסד) מציין שראה באיזה ספר ואינו זוכר היכן, שאוריה שמע קול או שמועה מה היה בין דוד לבת שבע, ולא הלך כדי שהכול ידעו מהעניין, וזו היתה מרידתו.

כאמור, דוד החמיר עם אוריה לא בשל העובדה שהוא רצה להסתיר את שאירע בינו לבין בת שבע. אדרבה, לו אוריה לא היה אומר את מה שאמר ביחס ליואב ודוד, והיה הולך לביתו, הכול היה בסדר. דוד החמיר עם אוריה וראה בו מורד במלכות מסיבה אחרת. התבטאויותיו של אוריה ביחס למעמדם של יואב ודוד ואי הציות לצו ללכת לביתו, יש בהם שבירת הסדר הראוי והנכון שבשלטון המלוכה, שלפיו המלך הוא זה שמעל מפקדי הצבא, והוא המפקד העליון של הצבא. המלך הוא הכוח המאחד והמרכז את חיי העם, ובאופן מיוחד של מלכות דוד¹⁴. כך יהיה גם במצב הפוך, לו חייל "יתפוס פיקוד", ויעשה מעשה שהוא נחוץ ונכון, אבל יהיה בו שבירת ההיררכיה. יתכן שהוא יקבל אף צל"ש על עצם המעשה, אבל יהיה עליו להיענש על כך שנטל את הפיקוד ללא סמכות. כך מנמק זאת המשך חכמה (ויקרא יח, יח):

אנו רואים בתכסיסי מלחמה, אשר אם יעשה העבד בלי פקודת שר האלף יואב למשפט, אף כי עשה דבר טוב ומועיל, כי בטל הקשר הכללי ושלטון המנהיג כל צבא החיל.

ובכל זאת, דברי אוריה: "ואדוני יואב" בפניו של דוד לא נאמרו בטעות או כפליטת פה. דבריו מכוונים. אוריה טוען שיואב הוא אכן זה שמגלה אחריות ואכפתיות ומוסר נפשו למען הכלל ולא דוד, גם מבלי לערב כאן את אשר אירע עם בת שבע. לסוברים שהמרידה היא באמירותיו של אוריה, ולא בעצם הסירוב לבצע את הוראת דוד, לו אוריה לא היה אומר את המילים הללו, אלא מסביר בצורה עניינית וישירה מדוע הוא אינו מוכן ללכת לביתו, האם גם אז היה מורד במלכות? האם אין קורטוב של אמת בדבריו?

ומשאלתו העניינית של אוריה לשאלתנו: מה חייל יכול לעשות כשהוא חש שיש פער בין הפיקוד העליון, המנותק מהמתרחש ואינו פועל כראוי, לבין הלוחמים "בשטח" המוכנים אף למסור את נפשם לטובת הצלחת המערכה, ותחושתם אכן נכונה ואמיתית?

2. מילוי הפקודה לצד פעילות ראויה לביטולה

תשובה לדבר ניתן ללמוד ממה שקרה אחרי שאוריה לא הלך לביתו, ולאחר שביטא את תחושותיו באשר לדוד המלך וליואב שר הצבא. דוד שולח אותו חזרה למלחמה, והוא מצווה את יואב באיגרת לשלוח את אוריה לקרב כשהתוכנית היא שאוריה יפרוץ מול האויב, ושלא יקבל תמיכה ועזרה מהלוחמים האחרים, וכך ייהרג (שמואל ב יא, יד-טו). בדרך זו רצה דוד לממש את עונשו של אוריה, המורד במלכות, אף שעונשו של מורד במלכות אינו מתבצע בדרך כלל תוך כדי לחימה. נתן הנביא הוכיח אחר כך את דוד על הריגת אוריה (שמואל ב יב, ט):

מדוע ביזת את דבר ה' לעשות הרע בעיני? את אוריה החתי הכית בחרב, ואת אשתו לקחת לך לאשה, ואותו הרגת בחרב בני עמון.

את תוכחת נתן הנביא פירשו בגמרא (שבת נו, א):

"את אוריה החתי הכית בחרב" - שהיה לך לדונו בסנהדרין ולא דנת.

בדרך כלל מורד במלכות אינו נידון בסנהדרין, אלא על ידי המלך. העיסוק בדינו של מורד במלכות איננו מתפקידי הסנהדרין¹⁵, אך כאן במקרה המיוחד של דוד היה צריך לדון אם אכן

14. עיי עין איה, שבת ה, נח-סה; הרב צבי ישראל טאו, לאמונת עתנו ח"ו, עמי קלד-קלו, קנו-קסב; הרב אליהו מאלק, אורות מציון, עמי 258-264.

15. בעניין זה מציינו דעות שונות בין התנאים והאמוראים וכן בשיטות הראשונים. בסיכומן ראה: גרשון גרמן, "הרשעה בעבירה של מורד במלכות - הכרעה שלטונית או הכרעה שיפוטית", מלך ישראל, עמי 275-296.

אוריה מורד במלכות. "היה לך לדונו" כהוראה ייחודית למקרה זה, שמשמעותה ביקורת שיפוטית של הסנהדרין על המלך האומנם זו מרידה בצו המלך¹⁶. כאמור, הסנהדרין אינה מתערבת בפקודה עצמה, אלא דנה בשאלה אם מי שלא קיימה אכן נחשב מורד או לא.

מדוע דווקא כאן היה לדון את אוריה במסגרת הסנהדרין? מסביר המאירי (שבת שם):

אף על פי שדיני המלכות דינים קבועים ויש לה רשות להרוג ביותר ממה שאין יד הסנהדרין שולטת להרוג, מכל מקום כל שבא להרוג מצד כבודו ונקמתו, ראוי לו לדונו בסנהדרין עד שלא יאמרו שיהו כעס או קנאה מביאין אותו לכך. ומכל מקום אם עשה אינו נענש.

במצב שבו יש חשש שהתערבו שיקולים זרים ביחסו של המלך, כעס או קנאה, יש מקום להעביר את ההכרעה לגוף אחר, אובייקטיבי, כמו הסנהדרין. יתכן שיש כאן רמז שאולי הסנהדרין היו מגיעים למסקנה אחרת - שאין הוא מורד במלכות, או לחילופין, אדרבה, היו מחזקים את פסק הדין של דוד ומסירים לזות שפתים שיש על דוד.¹⁷ ואף על פי כן, גם אם דוד לא דן את אוריה בסנהדרין, דברי אוריה ומעשיו נחשבים למרד. לא היה עליו לומר את שאמר ובוודאי לא באופן שבו הוא אמר, והיה עליו לבצע את פקודת דוד וללכת לביתו.

הטורי אבן (מגילה יד, ב) מפרש שבמצב המיוחד שנוצר עם אוריה היה צורך לדונו בסנהדרין, לא מחשש שמא דוד עירב בהחלטתו שיקולים זרים, אלא שאין ברור כלל שזהו מרד:

והא דאמרינן גבי אוריה שהיה לדונו בסנהדרין... מכל מקום המרד לא היה ברור ועל זה היה צריך לדונו בתחילה בסנהדרין קודם שהרגו, אם זה נקרא מרד או לא. דהא המרד של אוריה בדוד קליש טובא. (ומציין את הסברי רש"י ותוס'...) ובוודאי כל כי האי גוונא צריך לדונו בסנהדרין אם זה קרוי מרד אם לא. מכל מקום כיון דלפי האמת היה מרד כדאמר לו הנביא "ואותו הרגת בחרב בני עמון" מה חרב בני עמון אי אתה נענש עליו אף אוריה החתי אי אתה נענש עליו, אלמא הוי מרד.

במקרה זה יש לבדוק לעומק במסגרת שיפוטית אחרת, האומנם התנהגותו של אוריה היא בגדר מרידה, שהרי זו מרידה קלושה חלשה, אבל גם אם הדבר לא נבדק, לא היה על אוריה לומר את שאמר, והיה עליו לבצע את הפקודה. משלא שמע בקולו של דוד, זהו מרד.

ראיה לפרשנות זו של הטורי אבן, שהיה מקום לבדוק האומנם יש לאוריה כוונת מרד בהתבטאויותיו או בסירובו ללכת לביתו, ניתן להביא מדברי התוספתא (יבמות ג, א), שם מופיעה רשימת שאלות שנשאל ר' אליעזר, שהוא לא השיב עליהם, מאחר ולא אמר דבר שלא שמע מרבתינו:

אמר להם: מהו להציל הרועה מיד הזאב?... אמר להם: דומה שלא שאלתם [אלא] על הכבשה. ואת הכבשה מהו להציל? אמר להם: דומה שלא שאלתם אלא על הרועה... ולא שהיה ר' ליעזר מפליגן, אלא שלא אמר דבר שלא שמע מימיו.

מי הם הרועה והזאב, ומי זאת הכבשה? בעלי התוס' (יומא סו, ב ד"ה להציל) מסבירים

16. מדברי בעלי התוס' בכמה מקומות (שבת נו, א ד"ה שהיה; מגילה יד, ב ד"ה מורד; סנהדרין לו, א ד"ה רבה), עולה שמורד במלכות תמיד נידון בסנהדרין. בהסבר שיטתם ע"י כתבי מהר"ץ חיות ע"מ מט. לדבריהם יש לומר, שכאן במקרה זה בוודאי היה על דוד לדון את אוריה בסנהדרין מהסיבות שיפורטו להלן. לפי הר"ן (סנהדרין לו, א ד"ה ויאמר) רק בשלב הראשוני יש לדון בסנהדרין אם אכן יש עילה לטענת מרידה, ואחר כך נידון במשפט המלך. כך האריך לכתוב גם הטורי אבן במגילה יד, ב מבלי שהזכיר את הר"ן (הגהות אמרי ברוך שם). ראה גם בדברי הרא"ה קוק, שו"ת עזרת כהן סי' ח (עמ' יח) וסי' י (עמ' לב-לג), שעסק במחלוקת זו.

17. עיי למשל במהר"ל, באר הגולה, באר חמישי, עמ' קב.

שהדוגמאות הללו הם משל. בת שבע היא הכבשה, אוריה הוא הרועה, ודוד הוא הארי: מהו להציל הרועה מיד הארי, כלומר מהו להציל אוריה מיד דוד. מי סבירא לן חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב ולא היה מורד במלכות, או דילמא אין חולקין ומורד במלכות הוה (ע"פ בבא בתרא קיט, ב). פירוש משום דקאמר "ואדוני יואב" דקרי ליה ליואב אדוני בפני המלך¹⁸. בעלי התוס' כאן מפרשים שהבעייתיות היא בכבוד שאוריה רכש ליואב בפני המלך, ויש לדון אם זו בכלל מרידה, מאחר ויש הסוברים שמותר לחלוק כבוד לבעל מעמד נמוך יותר - יואב - בפניו של בעל מעמד גבוה יותר - דוד המלך. ר' אליעזר אמנם לא השיב לשאלה, אך מעצם הצבת השאלה, שמא יש מקום להציל את אוריה מעונשו של דוד, יש ללמוד שלא ברור כלל שבמעשיו ובדבריו של אוריה היה ממד של מרידה, וזה כפירושו של הטורי אבן. הסנהדרין הם אלה שיוכלו להתמודד עם שאלה זו, ולבדוק אם יש מקום להציל את אוריה מההסתבכות שלו גם בהתבטאויותיו על התנהלותו של דוד וגם ביחס החיובי שהוא מעניק ליואב וכן בעובדה שאוריה אינו מקיים את צו המלך ואינו הולך לביתו. לא רק הסנהדרין היתה צריכה להתערב ולנסות להציל את אוריה מיד דוד. שלמה המלך כנראה סבר שגם יואב עצמו היה יכול לפעול למען אוריה (מלכים א ב, לב). יואב קיבל את האיגרת מדוד וביצע את האמור בה (סנהדרין מט, א). מן הראוי היה שאדונו של אוריה - יואב - יפעל לטובתו, וישאל ויחקור מה פתאום דוד מצווה להעמיד את אוריה לבדו מול צבאות עמון. גם אם הוא מורד במלכות, מלך אינו חייב לממש את העונש המוטל על המורד בו, כדברי הרמב"ם (הלי מלכים ג, ח):

כל המורד במלך ישראל יש למלך **רשות** להרגו, אפילו גזר על אחד משאר העם שילך למקום פלוני ולא הלך... ואם רצה להורגו ייהרג.

ודאי שאין מקום לממש את העונש במצב מלחמה. יתכן שהיה מוצא שמעשהו של אוריה נובע מהסתבכות מיותרת, ואולי היה ניתן להצילו על ידי פנייה לדוד¹⁹. הנצי"ב (מרומי שדה קידושין מג, א; מגילה יד, ב; סנהדרין כ, ב; העמק דבר, בראשית ט, ה) מסביר באופן אחר מדוע מעשי אוריה אינם נחשבים כמרידה באופן אובייקטיבי, וייתכן שביורו בסנהדרין היה מראה שאין בדבריו ובמעשיו מרידה, אם כי סמכותו של מלך לראות בהם מרידה בכל זאת: דבאמת לא היה אוריה מורד במלכות ח"ו, אלא שהתוסי נדחקו מכמה אופנים. אבל כל זה אינו מורד באמת שחייבים עליו מיתה, ופשיטא אי לא היה מעשה בת שבע באמצע, לא היה אוריה נידון כמורד במלכות. אלא אחר שביקש דוד לדונו כמורד במלכות, לא נענש עליו, וזהו רשות המלך.

לפי הנצי"ב, אלמלא מעשה דוד עם בת שבע, דוד לא היה מסבך את אוריה, וכל מה שהיה בין אוריה לדוד לא היה קורה. ובכל זאת, לא היה על אוריה לומר את שאמר והיה עליו לציית לדוד, ומזכותו של דוד להעניש את מי שאיננו מציית להוראותיו, בכל חומר הדין.

ממכלול הפירושים מדוע נדרש דווקא כאן להביא את הדבר בפני הסנהדרין, יש להשיב תשובה

18. כך מסבירים את התוספתא גם התוסי רא"ש והריטב"א ביומא שם. הסבר אחר לתוספתא ע"י ערוך לנר כריתות כח, ב.
19. בבמדבר רבה כג, יג נאמר שהלוחמים רצו להרוג את יואב על שגרם למיתת אוריה ולוחמים נוספים, והוא הראה להם את המכתב מדוד. הרב אליהו מאל, במאמרו "סירוב פקודה" (אורות מציון, עמ' 233-234) כותב שיואב, שהיה תלמיד חכם גדול (פסיקתא רבה יא, ג), סבר כתפיסה עקרונית, שצו המלך מחייב את החייל או האורח אפילו אם זה מכריח אותו לעבור עבירה.

לחייל שחש שהתנהלות המפקדים היא אינה עניינית, אינה מקצועית, ומעורבים בה שיקולים אחרים, ושואל מה עליו לעשות. גם אם הדבר לא נידון ולא עבר את ביקורתו של גוף שיפוטי אחר, על החייל לבצע את הפקודה. הדבר בולט אצל כל הפרשנים שהסבירו לעיל מדוע היה ראוי ונצרך לדון במסגרת הסנהדרין אם אוריה מורד במלכות או לא. מאידך, ניתן ללמוד מכאן שחייל או חיילים כאלו יכולים לפנות לגוף שיפוטי אחר שיבדוק ויברר את התנהלות המנהיגות, אם אכן הם נקיי כפיים בפקודות, והכול לשם שמים ולא מעורב בהם שיקול אחר. בעצם, מקורות ההלכה תואמים את הנהלים של הצבא כיום. כשלחייל נראית פקודה מסוימת לא סבירה ולא הגיונית, הנוהל הצבאי הוא לבצע את הפקודה, ואחר כך לפנות למפקדו של הנותן את אותה פקודה לא סבירה או אף דרגים גבוהים יותר במסגרת ראיון אישי, או לפנות לנציב קבילות החיילים.

אמנם, תוך כדי מלחמה הקושי לפנות לגוף שיפוטי אחר הוא מורכב יותר. הסבירות היא שבמהלך מלחמה לא יהיה ניתן לבדוק לעומק את מכלול השיקולים מה מטרת פעילות צבאית זו או אחרת, עד כמה המפקדים והקצינים ראויים לתפקיד שאותו הם מאיישים, ואם מעורבים שיקולים או מניעים זרים. אם בכל זאת אפשר לערב גוף אובייקטיבי, אזי יש מקום לעשות זאת, ומבלי לשבור ולהרוס את הצבא ומנהיגיו. אך אם אי אפשר, וסביר שלא יהיה אפשר, אזי במהלך המלחמה עצמה, ועוד יותר מאשר בימי שגרה, יש לבצע את הפקודות גם אם הן נראות לא הגיוניות ולא מקצועיות, שהרי אם נאפשר לכל חייל להביע את דעתו ועמדתו, ייווצר תוהו ובוהו גדול, ואי אפשר יהיה להילחם ולנצח.

לאחר קרב, ובוודאי לאחר מלחמה, מתנהלים תחקירים ובדיקות שונות באשר לתפקוד הצבא והחיילים בדרגים השונים, ואז בוודאי יש מקום לבקר ולהצביע על כשלים אם היו ועל תפקוד לקוי, ויש לבדוק את המקצועיות ואת היעילות, וכן אם היו כוונות זרות ולא אמיתיות. יש כמובן להיזהר שלא להחליש את הצבא או לפגוע בו בבירורים ובחקירות מעין אלו, ואין ליצור תחושה שלפיה: "איש הישר בעיניו יעשה". מטרת הבדיקות והחקירות הללו היא להפיק לקחים וללמוד מהם לקראת הבאות. אם יסתבר שאכן היו חיילים וקצינים שלא תפקדו היטב ונכון, יש לטפל בדבר, ולפעמים גם לחץ ציבורי מועיל בתיקון הכשלים שהתגלו ובהחלפתו של מי שכשל וצריך לפנות את מקומו לטוב ממנו²⁰.

אפשרות נוספת, ומבלי להזדקק לעזרת גוף אובייקטיבי אחר, הוא ניסיון להתמודד חזיתית ובצורה ישירה עם הכשל הצפוי. אוריה טוען טענה רחבה כלפי דוד:

הארון וישראל ויהודה יושבים בסוכות, ואדני יואב ועבדי אדני על פני השדה חונים, ואני אבוא אל ביתי לאכל ולשתות ולשכב עם אשתי! חייך וחי נפשך אם אעשה את הדבר הזה. כאמור, יש המפרשים שהמרידה היתה בהתבטאות, שעיקר הבעיה בה היא העמדתו של יואב שר הצבא במעמד ובחשיבות גבוהה וטובה יותר משל דוד, כרומז שדרכו של יואב נכונה וטובה יותר מזו של דוד: "ואדוני יואב... ועבדי אדוני". לו אוריה לא היה אומר את המילים הבעייתיות הללו ובצורה הזו, ודבריו היו ענייניים יותר, משהו בסגנון הבא: 'הארון וישראל ויהודה יושבים בסוכות, ועבדי אדוני, עם עבדך יואב על פני השדה חונים, ואני אבוא אל ביתי לאכול ולשתות

20. יתרה מזאת: אם החיילים יסרבו לפקודה, עלול הכישלון להיתלות בהם. אולם אם יבצעו את הפקודה וייכשלו, יתגלה מיהו האחראי האמיתי לכישלון ויופקו הלקחים הנדרשים. הדבר עשוי להיות חיוני הרבה יותר מאשר הצלת החיילים המסתכנים באותו רגע לשוא.

ולשכב עם אשתי, חייך וחי נפשך אם אעשה את הדבר הזה, לא היתה כל בעיה בדבריו. אילו היה אוריה הולך בכל זאת לביתו למרות דבריו אלו, גם כן לא היה נחשב כמורד. ניסיון לבירור ענייני ומהותי על טיבה ונכונותה של הפקודה הוא דבר נכון, ובלבד שהוא נעשה באופן שבו ההיררכיה ברורה, שאין כאן שום ניסיון לפגוע במהלך המלחמה, במעמדו של המנהיג ובסדר הנכון שבין העומד בראש העם לבין כל מי שתחתיו, ומתוך ידיעה ברורה שאם המנהיג יעמוד על דעתו, הצו והפקודה יבוצעו.

קצין הפושט את דרגות הקצונה שלו בשעת מלחמה ואינו מוכן לקחת אחריות מאחר ונוהלי המלחמה אינם נראים לו, עושה דבר חמור. הוא מחליש את הלוחמים האחרים ואת כוח הלחימה בכלל, וניתן להענישו בחומרה רבה. "וכל המבקש לחזור - הרשות בידו לקפח את שוקיו, שתחילת ניסה נפילה" (סוטה מד, ב). בטעם הדבר מסביר הנצי"ב (שאילתא קמב ס"ק ט): "אין רודף גדול מזה שגורם שיכשלו כלל ישראל במלחמה"²¹. מותר וצריך לשאול שאלות, ואף קשות, להציע הצעות אחרות, אבל בסיכומו של דבר יש לקבל ולבצע את הפקודה.

יתכן אף ולחייל יהיה מותר להשהות או "לשחק ראש קטן" במצבים שבהם הפקודה היא אינה סבירה ואינה נכונה, ובלבד שמעשהו לא יפגע בביטחון, בהיררכיה ובמעמד המנהיגים. דוד פקד על יואב לפקוד את ישראל, בו בזמן שנצטווו בתורה שלא למנות את עם ישראל. יואב מנסה לשכנע את דוד שאין הדבר נחוץ (שמו"ב כד, א-ג), ובכל זאת: "ודבר המלך חזק על יואב" (דהי"א כא, ד). יואב פוקד את העם באיטיות, במשך תשעה חודשים ועשרים יום (שם ח), וגם אינו ממלא את הפקודה במלואה: "ולוי ובנימין לא פקד בתוכם, כי נתעב דבר המלך את יואב" (דהי"א כא, ו). בפסיקתא (רבתי, פיסקא יא, נא) מתואר באריכות איך יואב ניסה להתחמק ולהשתהות. אמנם קשה ללמוד מכאן עקרונות כיצד על חייל לנהוג כשפקודה לא נראית לו או נתעבת בעיניו, מאחר ואין מדובר על סיטואציה של מלחמה אלא על עניין יותר אזרחי, וכן בסיס הבעיה בפקודה הוא היותה מנוגדת לצו התורה, ומה גם שהרצון לעשות מפקד היא גזרה שמימית: "ויוסף אף ה' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם לאמור לך מנה את ישראל ואת יהודה" (שמו"ב כד, א וברלב"ג שם)²².

ד. תשובה של מנהיגות שלא נהגה כשורה

עד עתה עסקנו בשאלה, מה יכול חייל מהשורה לעשות, כשהוא חש שהפקודות לא ניתנות רק לשם שמים, אלא מעורבים בהן גם עניינים ואינטרסים אחרים. מה עם המנהיג עצמו שנהג שלא כשורה? כאמור אוריה נהרג על שמרד במלכות, ועם זאת נחזור לדוד. דוד לא נענש על כך שסיבך את אוריה והביא לידי מותו. אוריה נהרג בקרב, כעונש על היותו מורד במלכות, כאמור בגמרא (שבת נו, א):

"ואותו הרגת בחרב בני עמו" מה חרב בני עמון אי אתה נענש עליו - אף אוריה החתי אי אתה נענש עליו. מאי טעמא - מורד במלכות הוה.

ובכל זאת המעשה עם אוריה נזכר לאחר שנים רבות לרעתו של דוד (מלכים א טו, ה):
אשר עשה דוד את הישר בעיני ה' ולא סר מכל אשר ציוהו כל ימי חייו, רק בדבר אוריה החתי.

21. ראה מאמרי: "עריקים וסרבני גיוס" בספרי מלכות יהודה וישראל, עמ' 331-333.

22. אגב, באותו מדרש נאמר (פסיקתא שם) שחרון אף ה' הוא בשל המעשה עם אוריה, הנזכר בסוף רשימת הגיבורים של דוד בפסוק הסמוך בסיום הפרק הקודם: "אוריה החתי כל שלושים ושבעה" (שמו"ב כג, לט).

ובגמרא (שבת נו, א) מצביע רב על העובדה שזו ההערה היחידה שיש על דוד: אמר רב: כי מעינת ביה בודד לא משכחת ביה בר מדאוריה, דכתיב "רק בדבר אוריה החתי". "כי בשאר דבריו בכללם עשה דוד הישר בעיני ה'" (רלב"ג מלכים שם), אבל התנהלותו בדבר אוריה היא פגם. הוא אמנם לא הודח מהמלוכה בעקבות מה שקרה עם אוריה (יומא כב, ב) אבל בכל זאת היא לא נזקפת לטובת דוד, וכאמור בגמרא (יומא כב, ב) המשווה בין שאול לדוד: שאול באחת ועלתה לו, דוד בשתיים ולא עלתה לו. שאול באחת מאי היא? מעשה דאגג, והא איכא מעשה דנוב עיר הכהנים! אמעשה דאגג כתיב: "ניחמתי כי המלכתי את שאול למלך" (שמואל א טו, יא). דוד בשתיים. מאי נינהו? דאוריה ודהסתה.

שאל חטא חטא אחד, בכך שלא מחה את עמלק כנדרש, והודח מהמלוכה. דוד חטא בשני חטאים ולא הפסיד את המלוכה: המעשה עם אוריה ומעשה ההסתה - הוא המפקד שעשה דוד (שמו"ב כד). בעלי התוס' מעירים שהפסוק "רק בדבר אוריה" מלמד שהמעשה עם אוריה הוא עוון גדול יותר מהמפקד, מאחר והוא נעשה במזיד לא בשוגג²³. בשל המעשה עם אוריה, דוד התקשה בקרב (מועד קטן טז, ב).

מה ההדגש בפסוק "רק בדבר אוריה"? ההערה על תפקודו של דוד בדבר אוריה מתמקדת בזה "שגרם לו שיהרג" (רש"י שבת נו, א), דהיינו על הדרך שבה אוריה נהרג: "שהרגתו בחרב בני עמו, כלומר, שהפלתו ביד שונאי ישראל" (רד"ק שמ"ב יב, ט). לא כך יש להעניש גם מורד במלכות. כשנתן הנביא הוכיחו על התנהגותו, דוד הודה מייד ואמר: "חטאתי לה'", ובכל זאת אומר לו נתן אחר כך: "ויואמר נתן אל דוד גם ה' העביר חטאתך לא תמות, אפס כי ניאץ ניאצת את אויבי ה' בדבר הזה" (שמ"ב יב, יג-יד). היה כאן חילול השם, וכדברי רד"ק:

יונתן פירשו כמשמעו ארי מפתח פתחתא פומא דסנאי עמא ה', כלומר שנתן פתחון פה לשונאי ישראל שנעשה בישראל דבר רע כזה.

יש במעשה חילול השם גדול מאחר ודוד אפשר לאויבים לנצח את עם ישראל בקרב כדי להעניש מורד במלכות, שגם לענישתו בדרך זו היו מניעים, וכדברי הרלב"ג ומצודת דוד: "ושבתם מאחרי" (שמ"ב יא, טו) - לבל יעזרוהו ויהיה ניכה מבני עמון וימות. וכוונתו היתה לישאנה אחרי זה, למען יחשבו שהרתה אחר הנישואין.

מלחמה צריכה להיערך לשם שמים בלבד. כשמערבים עניינים אישיים במסגרת מלחמה נגד אויב, אזי נוצרות תקלות, יש חילול השם גדול, ואין הצלחה במלחמה. דוד המקים עולה של תשובה (מו"ק טז, ב) גם בהקשר זה,²⁴ מתפלל ומבקש סליחה על מעשה אוריה: "הצילני מדמים א-להים א-להי תשועתי תרנן לשוני צדקתך" (תהילים נא, טז). "הצילני מדמים - מדמי אוריה שלא תענישני עליהם, שתשיעני מזה הדין, שתעשה לי כשתמחול לי" (רד"ק שם)²⁵.

מחיל נדרש לבצע את הפקודות אף שנראה לו שיש כשלים ופגמים בהתנהלות הפיקוד והמנהיגות השלטונית והאזרחית, ומהמנהיגות נדרש לעשות תשובה, להפיק לקחים, לשנן שוב את תפקידם כפועלים אך ורק למען עם ישראל, יעדיו וערכיו, ובצורה הטובה והשלמה ביותר. הם מחויבים

23. תוס' שבת נו, א ד"ה רק.

24. עיי במאמרו של הרב יגאל אריאל, "תשובה ומלכות", ארפא משבותם, עמ' 135-155.

25. דוד המלך אומר לשלמה שנמנו ממנו לבנות את בית המקדש "כי דמים רבים שפכת ארצה לפני" (דברי הימים א כב, ח). באילו דמים מדובר? לדברי הרד"ק (שם), אחת האפשרויות היא: "דם נקיים היה בדמים אשר שפך, כמו דם אוריה, וזה לפני", אף שהמניעה מלבנות את המקדש נאמרה לדוד עוד לפני המעשה עם אוריה הקתי.

לעשות זאת כלפי שמיא, וגם כלפי העם.

סיכום

אחת הבעיות הקשות שהתגלו במלחמת לבנון בקיץ תשס"ו, הוא חוסר אמון של חיילים רבים באשר להתנהלות הפיקוד במלחמה. הפקודות הסותרות והמבלבלות, הנובעות מחוסר מקצועיות של מפקדים בכירים ובכירים עד מאוד, אי בהירות ביעדי המלחמה, חוסר ארגון, עירוב אינטרסים אישיים ועוד, שעלו בחייהם של חיילים ואזרחים. בהיסטוריה הצבאית בעולם הרחב מוכרות תופעות כאלו, וייתכן שכבר בעבר במלחמות ישראל במדינת ישראל היו דברים מעין אלה, אלא שהפעם זה עלה בעוצמה חזקה. גם תוצאות התחקירים שנעשו לאחר המלחמה, הצביעו על הכשלים הללו, והיו קצינים בכירים שקידומם עוכב, או שהם אולצו לסיים את תפקידם.

קשה להתעלם גם מהעובדה, שאצל חלקים נכבדים מהעם, ובמיוחד אצל בני הציונות הדתית, היה כעס גדול על הצבא ומנהיגיו ורתיעה רבה להתנדב ולהתגייס למשימות, וכפי שהיה במשך שנים רבות, בשל תפקידו המרכזי של הצבא ומנהיגיו בגירוש תושבי גוש קטיף וצפון השומרון ממקומם, שנה קודם לכן, בקיץ תשס"ה. נוצר חוסר אמון בניצול ייעודו של הצבא כצבא העם וכצבא ההגנה לישראל. הצבא השקיע משאבים גדולים בתכנון ובביצוע הגירוש, וביצע את הגירוש בצורה יעילה מאוד, כיאה לצבא הפועל על פי כל כללי הטקס. מדים מיוחדים לחיילים המגרשים כשסמל המדינה מודבק לכיס חולצתם, חיילים רבים הצועדים בסדר מופתי בשמאל ימין, תכנון מדוקדק כיצד מפנים כל משפחה מביתה ועוד. לעומת זאת, כשנדרש להילחם מול אויבי ישראל, כנגד ארגוני מחבלים אכזריים שהתעצמו במהלך השנים גם כן בשל בריחה ונסיגה מחפירה של צה"ל מדרום לבנון ובשל תודעה גאוותנית שחלחלה כאילו מדינת ישראל איננה נמצאת בסכנה קיומית, ואפשר לנצח את ארגוני הטרור בזמן קצר בתקיפה אווירית, התגלו כשלים כבדים בהתנהלות. חוסר האמון במנהיגות הנוכחית של הצבא והמדינה רק גדל, ויש צורך חיוני וקיומי למדינת ישראל לשקם את המצב העגום שנוצר.

התביעה לשיקום האמון היא כפולה: למנהיגים ולמונהגים - אזרחים וחיילים. על כל מנהיגות: שלטונית, מדינית וצבאית לעשות את המוטל עליה לשם שמים, למען עם ישראל ולקידום יעדי, לשם ערכיו הלאומיים וההיסטוריים ולא בניגוד להם, בצורה השלמה והטובה ביותר. אין לערב שום אינטרס ושום פנייה אישית או אחרת. על המנהיגים לפעול במקצועיות מלאה בכל תחום שבאחריותם. כל חייל נושא אף הוא באחריות לאומית וציבורית לביטחון עם ישראל ולשלום האזרחים, וגם ממנו נדרש לעשות כל שביכולתו למען השגת יעדי המלחמה ולטובת עם ישראל. המשמעת הצבאית היא בבסיס קיומו של הצבא, ועל כל חייל לפעול על פי הפקודות וההוראות הקשורות לפעילות הצבא, בשגרה ובעת מלחמה.

אם מתגלים תקלות וכשלים, אם ניתנות פקודות הנראות לא הגיוניות ולא סבירות, אם מתעורר חשד שאינטרסים אחרים ולא ענייניים מנחים את נותני הפקודות, אזי אם ניתן וכשניתן, יש להביא את הדברים בפני גוף שיפוטי אחר, ביקורת ציבורית, או ניסיון מקומי ונקודתי לשאול את השאלות הקשות ולהציע הצעות אחרות. אם לא ניתן לשנות עמדות ופקודות תוך כדי מלחמה, אזי יש לבצע את הפקודות, ולא לשבור את הסדר הנכון בהנהגת עם ישראל. לאחר מכן בבדיקות ובתחקירים יש להפיק לקחים ומסקנות, ולהתמודד ציבורית וחברתית לשם תיקון הכשלים המבצעיים והערכיים. מימד החזרה בתשובה של מנהיגות שלטונית וצבאית הוא חשוב ומשמעותי להמשך קיומו ותפקודו של הצבא וללכידותו של העם.

